

ތަރުޖަމާ: محمد شافع بن عبد الغفور

ثَلَاثَةُ الأُصُولِ وَأَدِلَّتُهَا

ތިން އަޞްލު އަދި އޭގެ ދަލީލުތައް

ترجمة : مُحَمَّدُ شَافِعُ عَبْدُ الغَفُورُ

مراجعة: الشَّيخُ عِمْرَانُ مُحَمَّدُ عَلِيٌّ

بسم الله الرحمن الرحيم

މުޤައްދިމާގެ ބަސް

الحَمْدُ للهِ، وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى رَسُولِ اللهِ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ، وَبَعْدُ:

ޘަލާޘަތުލް އުޞޫލި ވަ އަދިއްލަތުހާ (ތިން އަސްލާއި އޭގެ ދަލީލުތައް) އަކީ ޝައިޚުލް އިސްލާމުގެ މަތިވެރި ލަގަބު އެކުލެވިގެންވާ އިސްލާމްދީނުގެ މުޖައްދިދު އިމާމު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލް ވައްހާބު ރަޙިމަހުﷲ ލިޔުއްވާފައިވާ ރިސާލާއެކެވެ. މިރިސާލާ ބިނާކުރައްވާފައިވަނީ ކަންތަކުގައި އިންސާނާ ކުރެއްވޭނެކަމަށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ޤަބުރުކުރައްވާފައިވާ ތިން ސުވާލުގެ ޖަވާބުގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ ތިމާގެ ރައްބު ކަލޭގެފާނު ދަންނަގަތުމާއި އެދީނުގެ ނަބިއްޔާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ކަލޭގެފާނު ދަންނަގަތުމާއި އިސްލާމްދީން ކަލޭގެފާނު ދަންނަގަތުމެވެ.

ޘަލާޘަތުލް އުޞޫލި ރިސާލާއަކީ ކުޑަ އެހެނަސް ފައިދާބޮޑު ރިސާލާއެކެވެ. ޢިލްމީ ފުޤަހާއިން ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުން ނަގައިފައިވާ ދަލީލުތަކުން ފުޅާކޮށްފައިވާ އިލްމީ ރިސާލާއެކެވެ. ހަމައެހެންމެ މިރިސާލާއަކީ އިސްލާމީ ޢަޤީދާގެ އަސާސް އަސާސީބާރުތަކާއިން ލިޔުއްވާފައިވާ ރިސާލާއެކެވެ. އެއީ ޢަޤީދާގެ އަސްލު މުހިއްމު ބައެވެ.

ދީނުގެ އިލްމުވެރިން މިރިސާލާއަށް ވަރަށް ބޮޑު އަހައްމިއްޔަތުކަމެއް ދެއްވައެވެ. މިއީ މިއަދު ދީނުގެ އިލްމު ދަސްކުރާ ކުދިންނަށްވެސް ޢަޤީދާގެ އަސާސް މަތިން(ދީނީ އެކި ގާޢިދާތަކުގެ ބިންގާ އަޅާދޭ ފޮތެއް) ކަމުގައި ދަސްކުރާ ރިސާލާއެވެ. ދީނީ އިލްމުގެ ކަނޑުގެ ނުކުންނަ ފަރާ ކުދިން އެކުދިންގެ އިލްމީ ދަތުރު ފަށައިގަންނަނީވެސް މިރިސާލާއިންނެވެ. މިގޮތުން މިރިސާލާއަކީ މިއަދު އިސްލާމީ ދުނިޔޭގެ އެތަށް މަދުރަސާތަކުގައި ޢަޤީދާގެ އަސާސް މުޤައްރަރުކަމުގައި ކިޔަވައިދެވޭ ރިސާލާއެކެވެ.

މި ރިސާލާ އަށް ވަރަށް ގިނަ އިލްމުވެރިން ބައިރުވެރިކަމާ ޝަރަހަކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި މިއީ ވަރަށް ފައިދާބޮޑު ރިސާލާއެއްކަމުގައި އުލަމާއިން ސިފަކުރައްވައެވެ.

މިރިސާލާގައިވަނީ އިންސާނާ މަޢުރިފަތް ދެނެގަތުން ވާޖިބުވެގެންވާ އަސްލުތަކެވެ. އޭގެ އަދި އޭނާގެ ރައްބު މަޢުރިފަތް ދެނެގަތުމާއި، الله ތަޢާލާ އަރުސަލުކުރައްވާފައިވާ އަޅުގަނޑުމެންގެ ފައިގަމްބަރުބޭކަލާއި، އަދި އޭނާގެ ދީން ދެނެގަތުމާއި ދީނުގެ މަރުތަބާތަކާއި ކާކުކަން ހުކުމްތަކާއި، އަދި އޭނާގެ ނަބިއްޔާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމާ މަރުހަބާ ދަންނަވަންޏާ ގޮތް، އިލްމު ލިބިގަތުމުގެ މަރުތަބާތައް ބަޔާންކުރުމާއި، ތަކުރާރުވާ ފަހުރު، އިޚްލާސްތެރިކަމާއި، އިބާދަތުގެ ތަފްސީލު ދަލީލުތަކާއި ކަމާގުޅުންހުރި الله އަށް އިމާންވުމުގެ މަޢުނާތަށް. މިފަދަ ކަންކަމުގެ ތަފްޞީލު ޝައިޚު މިރިސާލާގައި ގެނައުވާފައިވެއެވެ.

މިރިސާލާ ހިތުދަސްކޮށްފައިވާ މީހުންގެ އަދަދު، ޝައިޚުން މިރިސާލާ ޝަރަހަކުރައްވާފައިވާ އަދަދު، އެޝަރަހަތަކުގެ އަދަދު، އޭގެ އަޑުއަހައި ލިބިގެންފައިވާ މީހުންގެ އަދަދު އެނގުމަ ރަނގަޅަށް ދެނެވޭކަށްނެތް ހުރިހާކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއެވެ. މިރިސާލާ ލިޔުއްވި ޝައިޚުއަށް الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ރަޙްމަތް ދެއްވާށި! އަދި މި ރިސާލާއިން މަންފާ ލިބިގަތުމުގެ ތައުފީޤު ދިވެހި އުންމަތަށް ދެއްވާ، މި އަމަލަކީ މުޚުލިޞް ކުރެވުނު އިޚްލާސްތެރި ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ޢަމަލެއްކަމުގައި ޤަބޫލުކުރައްވާށި! އާމީން

މުޙައްމަދު ޝާފިޢު ބިން އަބްދިލްޣަފޫރު

އަލްމަދީނަތުލް ނަބަވިއްޔާ

25 ރަމަޟާން 1435

23 ޖުލައި 2014

بسم الله الرحمٰن الرحيم

ދަންނާށެވެ. ﷲ ތިބާއަށް ރަޙްމަތް ލައްވާށިއެވެ! ހަމަކަށަވަރުންވެސް އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް ހަތަރު ކަމެއް އުނގެނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

ފުރަތަމަ: ޢިލްމެވެ. އެއީ ﷲ މަޢުރިފަތްކުރުން ދެނެގަތުމާއި، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމް މަޢުރިފަތްކުރުމާއި އަދި ދީނުލް އިސްލާމް މަޢުރިފަތްކުރުން ދަލީލްތަކާއެކު ދެނެގަތުމެވެ.

ދެވަނައީ: އެއަށް އަމަލުކުރުމެވެ.

ތިންވަނައީ: އެއަށް ދަޢުވަތުދިނުމެވެ.

ހަތަރުވަނައީ: އެއިލްމު އުނގެނުމުގައްޔާއި، އެއަށް އަމަލުކުރުމުގައި އަދި އެއަށް ދަޢުވަތު ދިނުމުގައި ކުރިމަތިވާ އުނދަގޫތަކަށް ކެތްތެރިވުމެވެ.

މީގެ ދަލީލަކީ ﷲ ތަޢާލާގެ ވަޙީބަސްފުޅެވެ. ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ وَٱلۡعَصۡرِ ١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ٣﴾[1] މާނައީ: "ޒަމާން ގަންދީ ވަޙީކުރައްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އިންސާނާވަނީ ގެއްލުމުގައި ވެއެވެ. އީމާންވެ، ސާލިޙު އަމަލުތައްކޮށް، ޙައްޤުގެ ވަޞިއްޔަތްތެރިވުން އަދި ކެތްތެރިވުމުގެ އެއްބަރާބަރަށް ވަޞިއްޔަތްތެރިވި މީހުން ފިޔަވައެވެ."

އިމާމް ޝާފިޢީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. "ﷲ އެކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުންގެ މައްޗަށް ޙުއްޖަތެއްކަމުގައި މިސޫރަތް ފިޔަވައި އެހެން ސޫރަތެއް ބާވައިނުލެއްވި ނަމަވެސް، އެބައިމީހުންނަށް ފުދުނީހެވެ."

(1) [العصر: ١ – ٣]

އަދި އިމާމު ބުޚާރީ ރަޙިމަހުﷲ (އައްސަޙީޙުގައި) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ބާބު: ބަހާއި އަމަލުގެ ކުރިން އިލްމު އުނގެނުން ހުއްޓެވެ." ދަލީލަކީ ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ވަޙީބަސްފުޅުގެވެ. ﴿فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ ١٩﴾[2] މާނައީ "ފަހެ، ﷲ މެނުވީ ޙައްޤުގޮތުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ އިލާހަކު ނުވާކަން ކަލޭގެފާނު ދެނެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ކުށަށް ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ."

އެއިމާމު (ބުޚާރީ) ފެއްޓެވީ އިލްމުންނެވެ. އެއީ ބަހާއި އަމަލުގެ ކުރިންނެވެ.

ދަންނާށެވެ! ﷲ ތިބާއަށް ރަޙްމަތް ލައްވާށި! ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ މުސްލިމު ފިރިހެނަކާއި އަންހެނެއްގެ މައްޗަށް މި ތިންކަންތައް އުނގެނުން އެކަންކަމަށް އަމަލުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

ފުރަތަމަކަމީ: ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އަހަރެމެން އުފެއްދެވީ، ރިޒުޤު ދެއްވީއެވެ. އަދި އެކަލާނގު އަހަރެމެން ބޭކާރު ގޮތެއްގައި ދޫކޮށްލައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ރަސޫލަކު އަހަރެމެންގެ ގާތަށް ރަސޫލަކު ފޮނުއްވީއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވާމީހާ ސުވަރުގެ ވަދެއްޖެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް އުރުވާއްޖެ މީހާ ނަރަކައަށް ވަދެއްޖެއެވެ.

ދަލީލަކީ ﷲ ތަޢާލާގެ ވަޙީބަސްފުޅުގެވެ. ﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا ١٥ فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا ١٦﴾[3] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިއެއްގެ ގޮތުގައި ރަސޫލަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ފޮނުއްވީމެވެ. އެއީ ފިރުޢައުނުގެ ގާތަށް ރަސޫލަކު ފޮނުއްވި ފަދައިންނެވެ. [15] ދެން ފިރުޢައުން އެރަސޫލާއަށް އުރުވީއެވެ. ދެން ފިރުޢައުނު އޭނާ ވަރަށް ގަދަފަދަ ހިއްފެވުމަކުން ހިއްފެވީމެވެ.[16]"

---

(2) [محمد: ١٩]

(3) [المزمل: ١٥ – ١٦]

ދެވަނައީ: ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާއަށް ކުރެވޭ އެއްވެސް އަޅުކަމެއްގައި އެހެން އެއްވެސް ފަރާތެއް ބައިވެރިކުރުމަކަށް އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިނުގަންނަވައެވެ. އެއީ ކުއްތަންކުރެވިގެންވާ މަލާއިކަތަށް ކަމުގައިވިޔަސް، ފޮނުއްވިގެންވާ ނަބިއްޔަކަށް ވިޔަސް ވުމެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ވަޙީބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَأَنَّ ٱلْمَسَـٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ۝١٨ ﴾[4] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިސްކިތްތަކީ الله އަށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން الله އާއެކު އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް އަޅުކަން ނުކުރާށެވެ."

ތިންވަނައީ: ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންވެ، الله ގެ އެއްކައުވަންތަކަން ތައުޙީދުކުރާ އެއްވެސް މީހަކަށް الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާ ދެކޮޅުހަދާ އެއްވެސް މީހަކާ ގާތްކަން ބެހެއްޓުން ހުއްދަވެގެން ނުވާނެއެވެ. އެއީ ކިތަންމެ ގާތްތިމާގެ މީހަކުކަމުގައިވިޔަސް ވުމެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَـٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ۝٢٢ ﴾[5] މާނައީ: "الله އަށާއި އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވާ ބަޔަކު، الله އަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާ ދެކޮޅުވެރިވާ ބަޔަކާ (ގުޅުން ބަހައްޓައި) ލޯބިކުރާ ބަޔަކު ކަލޭގެފާނު ދުށްވޮޑިގެން ނުވާނެއެވެ. އެބައި މީހުންގެ ބަފައިންކަމުގައިވިޔަސް، ނުވަތަ ދަރިންކަމުގައިވިޔަސް، ނުވަތަ އަޚުންކަމުގައިވިޔަސް، ނުވަތަ ގާތްތިމާގެ މީހުންކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. އެއުރެންނީ (އެބަހީ: الله އަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާ ދެކޮޅުވެރިވާ ބައިމީހުން ލޯބިނުކުރާ މީހުންނީ) އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި، އެކަލާނގެ އީމާންކަން ލިޔުއްވައިފައިވާ މީހުންނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުންވާ ރޫޙަކުން (އެބަހީ: މަދަދާއި، ވަޙީއާއި އަދި [illegible]) އެބައިމީހުންނަށް

[4] [الجن: ١٨]

[5] [المجادلة: ٢٢]

ބާރުދެއްވުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ދަރުން ވެސް ކާރުތައް ހިނގަހިނގާ ހުންނަ ސުވަރުގެތަކަށް އެއިރާރު އެބައިމީހުން ވައްދަވާނެތެވެ. އެއުރެން އެކަލާނގެއާއި ދަރިފުޅުބޭނިވ ޖަވާބުގައެވެ. الله އެއުރެންނަށް ރަޙުމަތްފުޅުވައެވެ. އަދި އެއުރެން އެއިޝާރާތު ޤަބޫލުކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: ދަންނަވައި އާޚިރަތުގައި އެބައިމީހުންނަށް އެއިޝާރާތު ދެއްވި ދެއްވާނެކަމަށް އެބައިމީހުން ބޭނުންވިއެވެ.) އެއުރެންނަށް الله ގެ ރިޟާއެވެ. ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ރިޟާއީ ހަމަ ކާމިޔާބުވާން މިހުނަރެވެ.

ދަންނާށެވެ! الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް އެއީ ދީބައަށް މަގުދައްކާވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޙަނީފިއްޔާ (ޝިރުކުން އެއްކިބާވާ ތައުޙީދަށް ރުޖޫޢުވުން) އަކީ އިބްރާހީމު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ މިއްލަތެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން ހަމައެކަނި الله އަށް ދީން ޚާލިޞްކޮށް ބަލާ އެއިރާދަތާ ޢިބާދަތެވެ. ހުރިހާ މީސްތަކުންނަށް الله އަމުރުކުރެއްވީ އެކަމަށެވެ. އަދި الله އެބައިމީހުން ހެއްދެވީވެސް އެކަމަށެވެ. އެއީ ވަޙީބަސްފުޅުގައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾﴾[6] މާނައީ: "އަދި ތިމަންއިލާހު ޖިންނީންނާއި އިންސީން ހަމައެކަނި ތިމަން އިލާހަށް ޢިބާދަތްކުރުމަށް މެނުވީ ނުހައްދަވަމެވެ."

ޢިބާދަތްކުރުމުގެ މާނައަކީ އެއްކަލައުވަންތަކުރުމެވެ. الله އަމުރުކުރައްވާފައިވާ އެންމެ ބޮޑުކަމަކީ ތައުޙީދެވެ. އެއީ ޢިބާދަތްކުރުމުގައި الله އެއްކަލައުވަންތަކުރުމެވެ. އަދި الله ނަހީކުރައްވާފައިވާ އެންމެ ބޮޑުކަމަކީ ޝިރުކެވެ. އެއީ އެހެން އެކަލާނގެއާއި އެކު ފަރާތަކަށް ޢިބާދަތްކުރުމެވެ. ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿وَٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔا﴾[7] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ޢިބާދަތްކުރާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކު ނުކުރާށެވެ."

---

[6] [الذاريات: ٥٦]

[7] [النساء: ٣٦]

ދެންފަހެ، އިންސާނާގެ މައްޗަށް ދެނެގަތުން ވާޖިބު ވެގެންވާ ތިން އަސްލަކީ ކޮބައިތޯ ބުނެވިއްޖެނަމަ މިބާ ބުނާނެވެ. އެއީ އަޅާ އޭނާގެ ރައްބު މަޢުރިފަތު ދެނެގަތުމާއި، އޭނާގެ ދީނާއި، އަދި އޭނާގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ޞައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމާ މަޢުރިފަތު ދެނެގަތުމެވެ.

ފުރަތަމަ އަސްލު

ފަހެ ތިބާގެ ގާތުގައި، ތިބާގެ ރައްބަކީ ކޮބައިތޯ އަހައިފިނަމަ ބުނާށެވެ. އަހަރެންގެ ރައްބަކީ الله އެވެ. އެއިލާހީ އެއިލާހުގެ ނިޢުމަތުން އަހަރެން ހައްދަވާ ގެންގުޅުއްވާ އަދި އެންމެހާ އާލަމްތައް ހައްދަވާ ގެންގުޅުއްވާ އިލާހެވެ. އަދި އެއީ އަހަރެން އަޅުކަންކުރާ ފަރާތެވެ. އެއިލާހު ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރާނެ އެހެން ފަރާތެއް އަހަރެންނަކަށް ނުވެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ އެއިލާހުގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٢﴾[8] މާނައީ "އެންމެހާ ޙަމްދުއްވަނީ އާލަމްތަކުގެ ވެރި އިލާހަށެވެ." الله ފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ ތަކެއްޗަކީ އާލަމެވެ. އަދި އަހަރެންނަކީ އެއާލަމުގެ ތެރެއިންވާ އެކަކުމެވެ.

ފަހެ ތިބާގެ ރައްބު ދެނެގަތީ ކިހިނެއްތޯ އަހައިފިނަމަ ބުނާށެވެ. އެއިލާހުގެ އާޔަތްތަކާއި (އެބަހީ ހެކިތަކާއި)، އެއިލާހުގެ މަޚްލޫޤުތަކުގެ ޒަރީޢާއިންނެވެ. އެއިލާހުގެ އާޔަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ރޭގަނޑާއި ދުވާލާއި އިރާއި ހަނދު ވެއެވެ. އަދި އެއިލާހުގެ މަޚްލޫޤުތަކުގެ ތެރޭގައި ހަތްއުޑާއި ހަތްބިމާއި އެތަންތަނުގައިވާއެއްޗާއި އެދެމެދުގައި ވާހާ ތަކެތި ހިމެނެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ۝٣٧﴾[9] މާނައީ: "އަދި އެއިލާހުގެ އާޔަތްތަކުގެ (ހެކިތަކުގެ) ތެރޭގައި ރޭގަނޑާއި ދުވާލާއި އިރާއި ހަނދުވެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އިރަށާއި ހަނދަށް ސަޖިދަ ނުކުރާށެވެ. އަދި އެތަކެތި ހެއްދެވި الله އަށް ސަޖިދަ ކުރާށެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ހަމައެކަނި އެއިލާހަށް (އެއްކަލަކުވެސް ޝަރީކުނުކޮށް) އަޅުކަން ކުރާކަމުގައި ވާނަމައެވެ." އަދި الله ގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ

[8] [الفاتحة: ٢]

[9] [فصلت: ٣٧]

وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتِۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٤﴾ ﴾[10] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ރައްބަކީ ﷲ އެވެ. އެއިލާހީ ހަ ދުވަހުން އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވި އިލާހެވެ. ދެން ޢަރުޝީއަށް އިސްތިވާވެ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެއިލާހު ރޭގަނޑުން ދުވާލު ފޮރުއްވައެވެ. (އެއީ ކޮންމެ އެއްޗެއް) އަވަސްކަމާއިއެކު ([illegible]) ހޯދައިގަނެއެވެ. އަދި އިރާއި ހަނދާއި ތަރިތަކެއް އެއިލާހުގެ އަމުރަށް ކިޔަމަނުން ވެގެންވެއެވެ. ދަންނާށެވެ. އުފެއްދެވުމާއި އަމުރުކުރެއްވުން ވަނީ އެއިލާހަށެވެ. ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި އިލާހުގެ ހެޔޮކަން އިތުރުވެގެންވާ މަތިވެރިކަމާއެވެ."

ރައްބަކީ އެއީ އަޅުކަންކުރުން ހައްޤު ފަރާތެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ ﷲ ގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾[11] މާނައީ: "އޭ އެންމެހާ މީސްތަކުންނޭވެ. ތިޔަބައި މީހުންގެ ރައްބަށް ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރާށެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންނާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީސްތަކުން އުފެއްދެވި ފަރާތެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ތަޤްވާވެރިވުމަށްޓަކައެވެ.[21] އެއިލާހީ ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ތަނބަކަށްލައްވާލެއްވީ ބިން ފަރުވާލައްވައި (ބިން ފަތުރާލެއްވުމާއި)، އަދި އުޑު ބިނާއެއްގެ ގޮތުގައި ފަރުވާލައްވައި (ފުރާޅެއްގެ ގޮތުގައި ފަރުވާލައްވައި)، އަދި އުޑުން ވާރޭ ވެއްސެވިއެވެ، އަދި ރިޒްޤުގެ ގޮތުގައި އޭގެ ދަރުމާއިން ތިޔަބައިމީހުންނަށް މޭވާއެއް ނެރުއްވި އިލާހެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަނިވި ހާލު ﷲ އާ ޝަރީކުންތައް ބައިވެރިނުކުރާށެވެ.[22]"

އިބްނު ކަޘީރު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަޅުކަންކުރުން ހައްޤުވެގެންވާ ފަރާތަކީ މި އެންމެހާ ތަކެތި އުފެއްދެވި ފަރާތެވެ."

(10) [الأعراف: ٥٤]

(11) [البقرة: ٢١ – ٢٢]

الله ތަޢާލާ އަމުރުކުރައްވާފައިވާ އަޅުކަމުގެ ބާވަތްތަކަކީ، މިސާލަކަށް އިސްލާމްކަން، އީމާންކަން، އިޙްސާންކަން އޭގެތެރޭގައި ދުޢާކުރުމާއި، ބިރުގަތުމާއި،[12] އުއްމީދުކުރުމާއި، ވަކީލުކުރުމާއި، ލޯބިންކުރުމާއި،[13] ރެކުމުގެބިރުގަތުމާއި،[14] މަޑުމޫތިވެމަޑުމައިތިރިވުމާއި،[15] ބިރުވެތިވުމާއި،[16] ތައުބާވުމާއި، ވާތްގަށްއެދުމާއި،[17] ރައްކާތެރިކަމަށްއެދުމާއި،[18] މަދަދަށްއެދުމާއި،[19] ކަތިލުމާއި، ނަދުރުބުނުމާއި އަޅުކަމުގެ ބާވަތްތަކުގެ ތެރެއިން މިނޫންވެސް، ހުރިހާ الله އަމުރު ކުރައްވާފައިވާ އަޅުކަމާ ކަންތައްތަކެވެ. އެހުރިހާ ކަންކަމުގައިވެސް ހަމައެކަނި الله އަށްޓަކައި އަދާކުރަންވީ ކަންކަމެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ވަޙީބަސްފުޅެވެ. ﴿وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ١٨﴾[20] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިސްކިތްތައްވަނީ الله އަށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން الله އާއެކު އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ދުޢާނުކުރާށެވެ"

މިގޮތުން އެއްވެސްކަމެއް الله ފިޔަވައި އެހެންފަރާތަކަށް އަނބުރާލައިފި މީހާ މުޝްރިކެކެވެ. ކާފިރެކެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ވަޙީބަސްފުޅެވެ. ﴿وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ١١٧﴾[21] މާނައީ: "الله އާއެކު އެހެން އިލާހަކަށް ދަންނަވާ މީހާއަށް، އޭނާގެ މައްޗަށް އެއްވެސް ހެއްކެއް ނުހުރެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ޙިސާބު ބެއްލެވުން ހުރީ އޭނާގެ ރައްބުގެ ހަޟްރަތުގައެވެ.

---

[12] [ބިރުގަތުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الخوف ގެ މާނައެވެ. އޭގެ މާނައަކީ ގެއްލުމެއް ނުވަތަ ހާނިއްކައެއްވާނެކަމަށް ކުރިމަތިވުމުން ކުރެވޭ އިޙްސާސެވެ.]

[13] [ލޯބިންކުރުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الرغبة ގެ މާނައެވެ. އެއީ ހިތް އެދިކަމަކަށް ވާސިލުވުމުގެ ލޯބިބެވެ.]

[14] [ރެކުމުގެބިރުގަތުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الرهبة ގެ މާނައެވެ. އެއީ ބިރުގަންނަ ކަމަކުން ފިލުމުގެ ނުވަތަ ދުރުހެލިވުމުގެ ނުވަތަ ރެކުމުގެ ބިރެވެ. އެއީ الرغبة ގެ އިދިކޮޅެވެ.]

[15] [މަޑުމޫތިވެމަޑުމައިތިރިވުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الخشوع ގެ މާނައެވެ. އެއީ ބޮލަޅުވުމާއި ދެރަވުމާއި ކަށަވަރެވެ.]

[16] [ބިރުވެތިވުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الخشية ގެ މާނައެވެ. އެއީ އިލްމުގެ މައްޗަށް ބިނާވެފައިވާ ބިރުވެތިވުމެވެ.]

[17] [ވާތްގަށްއެދުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الاستعانةގެ މާނައެވެ.]

[18] [ރައްކާތެރިކަމަށްއެދުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الاستعاذةގެ މާނައެވެ.]

[19] [މަދަދަށްއެދުމަކީ މިއީ މިބަސްފުޅު الاستغاثةގެ މާނައެވެ.]

[20] [الجن: ١٨]

[21] [المؤمنون: ١١٧]

ހަމަކަށަވަރުން ކާފިރުން ކާމިޔާބު ނުވާހުށްޓެވެ." އަދި ރަސޫލުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. ((الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ))[22] "ދުޢާއަކީ އަޅުކަމުގެ ސިކުނޑިއެވެ." އަނެއް ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدْعُونِيٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾ ﴾[23] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިއިލާހު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާ ކުރާށެވެ. ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުޢާ އިޖާބަކޮށްދެއްވާނަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންއިލާހަށް އަޅުކަންކުރުމަށް ކިބުރުވެރިވެގަންނަމީހުން ނިކަމެތިވެގެންވާ ހާލު އެބައިމީހުން ނަރަކައަށް ވަންނާނެއެވެ."

ބިރުވެތިވުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾[24] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން އެމީހުންދެކެ ބިރުނުގަންނާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނީ މުއުމިނުންކަމުގައި ވާނަމަ ތިމަން އިލާހަށް ބިރުގަންނާށެވެ."

އުއްމީދުކުރުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿ فَمَن كَانَ يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾ ﴾[25] މާނައީ: "ފަހެ އެމީހާގެ ރައްބާ ބައްދަލުވުމަށް އެދޭމީހާ އެމީހާ ސާލިޙު އަމަލު ކުރާހުށިކަމެވެ. އަދި އޭނާގެ ރައްބަށް ކުރާ އަޅުކަމުގައި ހަމައެކަކާއްވެސް ބައިވެރިނުކުރާހުށިކަމެވެ."

---

[22] [ضعفه المباركفوري في تحفة الأحوذي (8/ 374) والألباني في تخريج مشكاة المصابيح (2172) قال ابن باز في الفوائد العلمية من الدروس البازية فيه ضعف وإن كان صحيحاً من جهة مراعاة المعنى والصحيح الدعاء هو العبادة(3/ 398)]

[23] [غافر: ٦٠]

[24] [آل عمران: ١٧٥]

[25] [الكهف: ١١٠]

ވަކީލުކުރުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ﴾[26] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން މުއުމިނުންނަކަމުގައިވާނަމަ الله އަށް ވަކީލުކުރާށެވެ." އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓ﴾[27] މާނައީ: "الله އަށް ވަކީލުކޮށްފިމީހަކަށް ފަހެ އެއިލާހު ފުދެއެވެ."

ލޯބިންކުރުމާއި ބިރުވެތިވުމާއި ނިކަމެތިވުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ۝٩٠﴾[28] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން ހެޔޮކަންތައްތަކުގައި އަވަސްވެގަންނަވާބައެއްކަމުގައި ވެފައިވެއެވެ. އަދި ތިމަންއިލާހަށް އެދުމާއި ބިރުވެތިކަމާއެކު ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރައްވާކަމުގައި ވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ތިމަންއިލާހަށް ނިކަމެތިވެވަޑައިގަންނަވާ ބަޔަކު ކަމުގައިވިއެވެ."

ބިރުވެތިވުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِي﴾[29] މާނައީ: "ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެމީހުންނަށް ބިރުނުގަންނާށެވެ. އަދި ތިމަންއިލާހަށް ތިޔަބައިމީހުން ބިރުގަންނާށެވެ."

ތައުބާގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿وَأَنِيبُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَأَسۡلِمُواْ لَهُۥ ۝٥٤﴾[30] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ރައްބަށް ތައުބާވާށެވެ. އަދި އެއިލާހަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ."

---

[26] [المائدة: ٢٣]

[27] [الطلاق: ٣]

[28] [الأنبياء: ٩٠]

[29] [البقرة: ١٥٠]

[30] [الزمر: ٥٤]

ވާތްގަންއެދުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝٥﴾[31]

މާނައީ: "އަހަރެމެން އަޅުކަންކުރަނީ ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނަށެވެ. އަދި ވާތްގަންއެދެނީ ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނުގެ ހަޟްރަތުންނެވެ." އަދިވެސް ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. ((إِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ))[32]

މާނައީ: "ތިބާ ވާތްގަން އެދޭނަމަ الله ގެ ހަޟްރަތުން ވާތްގަން އެދޭށެވެ."

ރައްކާތެރިކަމަށްއެދުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝١﴾[33] މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ފަތިހުގެ ރައްބުގެ ހަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ." އަދި ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١﴾[34] މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. މީސްތަކުންގެ ރައްބުގެ ހަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ."

މަދަދަށްއެދުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ ۝٩﴾[35] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ރައްބުގެ ކިބައިން މަދަދަށް އެދުނު ހިނދު، އެއިރުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިޖާބަ ދެއްވިއެވެ."

ކަތިލުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ۝١٦٣﴾[36] މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަމާދާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޤުރުބާނީއާއި،

---

[31] [الفاتحة: ٥]

[32] [رواه الترمذي وصححه الألباني في صحيح الترمذي 2516]

[33] [الفلق: ١]

[34] [الناس: ١]

[35] [الأنفال: ٩]

[36] [الأنعام: ١٦٢ – ١٦٣]

ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ދިރިހުރުންވުމާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަވަހާރަވުންވެސް ޢާލަމްތަކުގެ ރައްބަށެވެ. [162] އެއިލާހަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމުރު ކުރެވިގެންވެސް އެގޮތަށެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނީ (މި އުއްމަތުގެ) މުސްލިމުންކުރެ، އެންމެ ފުރަތަމަ މީހާއެވެ.[163]"

ސުންނަތުގައި ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. ((لَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ))(37) މާނައީ: "الله ލަޢުނަތްލައްވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ދަބަޙަކޮށްދިނުމީހަކަށް الله ލަޢުނަތްލައްވައެވެ."

ނަދުރުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު ﴿يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا﴾(38) މާނައީ: "އެބައިމީހުން ނަދުރުފުއްދައެވެ. އަދި އެދުވަހެއްގެ ނުބައިކަން (ނުރައްކާތެރިކަން) ފެތުރިގެންވާ ދުވަހަކަށް ބިރުވެތިވެއެވެ."

(37) [رواه مسلم]

(38) [الإنسان:٧]

ދެވަނަ އަސްލު

ދަލީލުތަކާ އެކު އިސްލާމްދީން މައުރިފާކޮށް ދެނެގަތުން

އެއީ ތައުޙީދާއެކު الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި، އެއިލާހަށް ޠާޢަތުގައި ކިޔަމަންވެ ގޮތުގައި ގަދައަގައި މަސައްކަތްކުރުމާއި، ޝިރުކާއި، އޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ބަރީއަވުމެވެ.

މީގެ ތިން މަރުތަބާ ވެއެވެ. އެއީ އިސްލާމްކަމާއި އީމާންކަމާއި އިޙްސާންކަމެވެ.

އަދި މިއިން ކޮންމެ މަރުތަބާއެއްގައި ރުކުންތަކެއް ވެއެވެ.

ފުރަތަމަ މަރުތަބާ: އިސްލާމްކަން

އިސްލާމްކަމުގެ ރުކުންތައް ފަހެކެވެ. އެއީ؛ الله ފިޔަވައި ޙައްޤުގޮތުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، މުޙައްމަދު ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އެއިލާހުގެ ރަސޫލާކަމުގައި ހެކިވުމެވެ. އަދި ނަމާދު ޤާއިމު ކުރުމެވެ. ޒަކާތް ދިނުމެވެ. ރަމަޟާން މަހު ރޯދަ ހިފުމެވެ. އަދި ކަޢުބަތުالله ގެ ފުޅަށް ގޮސް ހައްޖުވުމެވެ.

ޝަހާދަތުގެ ދަލީލަކީ: الله ތަޢާލާގެ މި ވަހީ ބަސްފުޅެވެ. ﴿ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ ﴾[39] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، الله، އެއިލާހު ފިޔަވައި (ޙައްޤުގޮތުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ) އިލާހަކު ނުވާކަން ހެކިވެދެއްވިއެވެ. އަދި، މަލާއިކަތުންނާއި، އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންވެސް (އެކަމަށް) ހެކިވިއެވެ. (އެކަލާނގެ ހެއްދެވުމާއި ތަދްބީރުކުރެއްވުމުގައި) ޢަދުލުވެރި ކަމާއެކު އެކަލާނގެ ޤާއިމުވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އެކަލާނގެ މެނުވީ (ޙައްޤުގޮތުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ) އިލާހަކު ނުވެއެވެ. (އެކަލާނގެއީ) އަޒީޒުވަންތަ، ޙަކީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

އަދި މީގެ މާނައަކީ الله ފިޔަވައި ޙައްޤުގޮތުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ އެއްވެސް ފަރާތެއް ނުވެއެވެ.

(39) [آل عمران: ١٨]

لَآ إِلَٰهَ ؛ الله ފިޔަވައި އަޅުކަން ކުރެވޭ ހުރިހާ ފަރާތްތަކެއް ނަފީކުރައްވައެވެ. إِلَّا ٱللَّهُ ؛ ހަމައެކަނި އެއިލާހަށް އަޅުކަން ޚާއްޞަކުރައްވައެވެ. އެއިލާހަށް އަޅުކަންކުރުމުގައި އެއްވެސް ފަރާތެއް ބައިވެރިނުވެއެވެ. އެއިލާހުގެ މުލްކުވެރިކަމުގައި އެއިލާހަށް އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވާފަދައިންނެވެ.

އަދި އެކަލިމަ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ގެ ތަފްސީރު ތަފްސީރުކޮށްދެނީ އެއިލާހުގެ އަންނަނިވި ވަޙީބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٞ مِّمَّا تَعۡبُدُونَ ٢٦ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهۡدِينِ ٢٧ وَجَعَلَهَا كَلِمَةَۢ بَاقِيَةٗ فِي عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ٢٨ ﴾(40) މާނައީ: "އިބްރާހީމު (ޢަލައިހިއްސަލާމު) އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕައަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް ވިދާޅުވިހިނދު ހަނދުމަކުރާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރާއެއްޗަކާ ބަރީއަން ތިމަންކަލޭގެފާނު ބަރީއަވެގެންވަމެވެ.[26] އިސްވެދިޔަ މުސްތަސްނާގައި ހިމަނީ ހެއްދެވި އިލާހު މެނުވީއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއިލާހު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތެދުމަގު ދައްކަވާނެތެވެ.[27] އަދި އެބަސްފުޅު (އެބަހީ: لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ މިކަލިމަ) އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިފަސްކޮޅުގައި ދެމިއޮންނާނޭ ބަސްފުޅެއްކަމުގައި ލެއްވިއެވެ. (އެއީ) الله ގެ މަގަށް އެއުރެން ރުޖޫޢަވުމަށްޓަކައެވެ.[28]" އަދި އެއިލާހުގެ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ. ﴿ قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُولُواْ ٱشۡهَدُواْ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ٦٤ ﴾(41) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ ފޮތުގެ އަހުލުވެރިންނޮވެ. އަހުރެމެންގެ މެދުގައްޔާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި، ހަމަހަމަ، ޢަދުލުވެރި ކަލިމައަކަށް އަންނާށެވެ. (އެއީ) الله އަށް މެނުވީ، އަހުރެމެން އަޅުކަން ނުކުރުމެވެ. އަދި، އެކާލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް އަހުރެމެން ޝަރީކު ނުކުރުމެވެ. އަދި، އަހުރެމެންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު الله ފިޔަވައި ކާލާނގެތަކެއް ކަމުގައި ނުހިފުމެވެ. ފަހެ،

(40) [الزخرف: ٢٦ – ٢٨]

(41) [آل عمران: ٦٤]

އެއުރެން (އެކަލާ) ދެކޮޅުހަދައި، ފުރަގަސްދީފިނަމަ، (އެއުރެންނަށް) ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނީ މުސްލިމުން ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހެކިވާށެވެ"

ހަމަކަށަވަރުން މުޙައްމަދު ސައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލާކަމުގައި ހެކިވުމުގެ ދަލީލަކީ ﷲ ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ١٢٨﴾[42] މާނައީ: "ހަމަ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިންވާ ރަސޫލަކު ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންފިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އުނދަގޫވާ ދަތިވުމެއް ކޮންމެ ކަމެއް، އެކަލޭގެފާނަށް ބުރަކަމަކަށް ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނީ (ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގު ލިބުމުގެ މައްޗަށް) ދަހިވެތިވެވޮޑިގެންވާ ބޭފުޅެކެވެ. މުއުމިނުންނަށް ވަރަށް އޯގާތެރި، ރަޙްމަތްތެރި ބޭފުޅެކެވެ."

އަދި މުޙައްމަދު ސައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލާކަމުގައި ހެކިވުމުގެ މާނައަކީ އެކަލޭގެފާނު ކުރައްވާ އަމުރުފުޅުތަކަށް ކިޔަމަންވުމާއި، އެކަލޭގެފާނު ދެއްވާފައިވާ ޚަބަރުތައް ތެދުކުރުމާއި، އެކަލޭގެފާނު ނަހީކުރައްވައި މަނާކުރައްވާފައިވާ ކަންކަމުން ދުރުހެލިވުމާއި، ޝަރުޢުކުރައްވާފައިވާ ގޮތަށް މެނުވީ ﷲ އަށް އަޅުކަން ނުކުރުމެވެ.

ނަމާދާއި ޒަކާތުގެ ދަލީލަކީ އަދި ތައުޙީދުގެ ތަފްސީރަކީ ﷲ ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعْبُدُواْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ٥﴾[43] މާނައީ: "ޝިރުކުން އެއްކިބާވެގެން ﷲ އަށް ދީން ޚާލިޞްކޮށްދީ ހަނީފު، ﷲ އަށް އަޅުކަންކުރުމަށާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށާއި، ޒަކާތު ދިނުމަކަށް މެނުވީ އެއުރެންނަކަށް އަމުރުކުރެވިގެން ނުވެއެވެ. އަދި ސީދާވެގެންވާ ދީނަކީ އެއީ އެވެ."

---

[42] [التوبة: ١٢٨]

[43] [البينة: ٥]

ރޯދައިގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ ﴾[44] މާނައީ: "އޭ އީމާންވި މީސްތަކުންނޭވެ. ތިޔަބޭފުޅުންގެ މައްޗަށް ރޯދަ ފަރުޟު ކުރެވިއްޖެއެވެ. އެއީ ތިޔަބޭފުޅުންގެ ކުރީގެ މީހުންގެ މައްޗަށް ރޯދަ ފަރުޟު ކުރެވުނު ފަދައިންނެވެ. އެއީ ތިޔަބޭފުޅުން ތަޤްވާވެރި ވުމަށްޓަކައެވެ."

ޙައްޖުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾ ﴾[45] މާނައީ: "އެކަމަކަށް މަގެއްފުދި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ، އެގެއަށްގޮސް ޙައްޖުވުމަކީ الله އަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުކަމެކެވެ. (އެކަމާ) ދެކޮޅުހަދައިފި މީހާ، (ދަންނާށެވެ) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، الله އީ، އެންމެހާ ޢާލަމްތަކުން (ބޭނުންވުމުގެ ގޮތުން) ފުދިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

ދެވަނަ މަރުޙަލާ: އީމާންކަން

އީމާންކަމުގެ ހަތްދިހަ އެތައް ބައިބައިވެއެވެ. އޭގެ އެންމެ މަތީ ދަރަޖައަކީ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ކިޔުމެވެ. އަދި އޭގެ އެންމެ ދަށު ދަރަޖައަކީ މަގުމަތީގައި މީހުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތަށް ހުންނަ ތަކެތި ނެގުމެވެ. އަދި ލަދުވެތިކަމަކީ އީމާންކަމުގެ ބައިއިން ބައެކެވެ.

އަދި އީމާންކަމުގެ ރުކުންތައް ހައެކެވެ. އެއީ الله އަށާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނަށާއި، އެކަލާނގެ ފޮތްތަކަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށާއި، އާޚިރަތް ދުވަހާއި، ގަދަރުގެ ހެޔޮކަމާއި ނުބައިކަމަށް އީމާންވުމެވެ.

(44) [البقرة: ١٨٣]

(45) [آل عمران: ٩٧]

މި ހަ ރުކުނުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ ﴾[46] މާނައަކީ: "ހެޔޮކަމަކީ (ނަމާދުގައި) އިރުމަތީފަރާތާއި ހުޅަނގު ފަރާތަށް (ނުވަތަ ވިލާތެއް ފަރާތަކަށް) މުޅިބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ކުރިމަތި ކުރުވުން ނޫނެވެ. އަދި ހެޔޮއެއް، (އަސްލު، ހެޔޮވެރި) ހެޔޮކަމަކީ (އީމާންކަމެވެ.) الله އާއި، އާޚިރަތްދުވަހާއި، މަލާއިކަތުންނާއި، ފޮތްތަކާއި، ނަބިއްޔުންނަށް އީމާންވުމެވެ".

އަދި މިންވަރަށް އީމާންވުމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿ إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ ﴾[47] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ އެއްޗެއް (އަދި ކޮންމެ ކަމެއް) ތިމަން އިލާހު ހެއްދެވީ ކަނޑައެޅި މިންވަރުކުރެއްވުމުގެ ގޮތެއްގެ މަތިންނެވެ."

ތިންވަނަ މަރުތަބާ: އިޙްސާންކަން

އިޙްސާންކަމުގައި ވަނީ އެއްރުކުނެކެވެ. އެއީ ތިބާ الله ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ދެކެދެކެހުރެ އަޅުކަންކުރާފަދައިން އަޅުކަންކުރުމެވެ. އެހެނީ އެކަލާނގެ ނުދެކުނަސް އެ އިލާހު ތިބާ ދެކެވަޑައިގަންނަވާކަން އެނގިހުރުމެވެ. މިކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ މި ވަޙީބަސްފުޅެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا۟ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾ ﴾[48] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، الله ވޮޑިގެންވަނީ، ތަޤުވާވެރިވި މީހުންނާއި އަދި އެމީހުންނީ އިޙްސާންތެރިންކަމުގައިވި މީހުންނާ އެކުގައެވެ." އަދި الله ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ ٱلَّذِى يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِى ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ ﴾[49] މާނައީ: "އަދި ޢިއްޒަތްތެރިވަންތަ، ގަދަވަންތައިން

[46] [البقرة: ١٧٧]

[47] [القمر: ٤٩]

[48] [النحل: ١٢٨]

[49] [الشعراء: ٢١٧ – ٢٢٠]

ތަބާރަކަވަތަޢާލާ އިލާހަށް ކަލޭގެފާނު އިތުބާރު(ބަރޯސާ) ކުރައްވާށެވެ.[217] އެއިލާހީ، ކަލޭގެފާނު (ނަމާދަށް) ތެދުވެވަޑައިގަންނަވާހިނދު، ކަލޭގެފާނު ދެކެވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ.[218] އަދި ސަޖިދަކުރާ ނަމާދުކުރާ މީހުންގެ ތެރޭގައި ކަލޭގެފާނު ހަރަކާތްތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވާތީވެސްމެއެވެ. [219] ހަމަކަށަވަރުން، އެއިލާހީ، މާތް އަޑުއައްސަވާވޮޑިގެންވާ، ދަންނަވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ.[220]" އަދި ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅުގައެވެ. ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ ﴿٦١﴾﴾[50] މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ކޮންމެ ކަމެއްގައި އުޅުއްވިޔަސް، އަދި ކަލޭގެފާނު ޤުރުއާނުން ކޮންމެ އެއްޗެއް ކިޔަވާވިދާޅުވިޔަސް، އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެ އަމަލެއް ކުރިޔަސް، އެ އަމަލުތަކުގެ ތެރޭގައި ތިޔަބައިމީހުން އުޅޭހިނދު، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތިމަންއިލާހު ޝާހިދުވެވޮޑިގެންވާ ކަމުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ."

ސުންނަތުގެ ދަލީލަކީ ޖިބްރީލުގެފާނުގެ މަޝްހޫރު ޙަދީޘެވެ.

عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَيْضًا قَالَ: " بَيْنَمَا نَحنُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، إذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ حَتَّى جَلَسَ إلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخْذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنْ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((الإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْت إِلَيْهِ سَبِيلًا.)) قَالَ: صَدَقْت . فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ! قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ الإِيمَانِ. قَالَ: ((أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ.)) قَالَ: صَدَقْت. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ الإِحْسَانِ. قَالَ: ((أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّك تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ)). قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ السَّاعَةِ.

[50] [يونس: ٦١]

قَالَ: ((مَا الْـمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ.)) قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا؟ قَالَ: ((أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ.)) ثُمَّ انْطَلَقَ، فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ: يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟. قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: ((فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ))".[51] ޢުމަރު ރަސޫލުﷲ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

"ރަސޫލު ﷲ، (ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ)، ގެ ޙަޟްރަތުގައި، ތިމަން ބޭކަލުން އެއްދުވަހަކު ތިއްބެވިނިކޮށް، އެތަނަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެންފި އެވެ. އެ ބޭކަލެއްގެ ހެދުންކޮޅުގައި ވަނީ، ގަދަފަހަރަށް ހުދުކުލަ އެވެ. އަދި އެބޭކަލެއްގެ އިސްތަށިގަނޑުގައި ވަނީ، ގަދަފަހަރަށް ކަޅުކުލަ އެވެ. ދަތުރުކުރެއް ކުރެއްވި ކަމުގެ އެއްވެސް ޢަލާމާތެއް، އެބޭކަލެއްގެ ކިބައިގައި ނުވެ އެވެ. އަދި ތިމަންނަމެންގެ ތެރެއިން އެކަކަށްވެސް، އޭނާ، ކޮން ބޭކަލެއްކަން އެނގިވަޑައެއް ނުގަނެއެވެ. ތިމަންމެން ބަލަހައްޓަވައިގެން ތިއްބަވަނިކޮށް، އެބޭކަލު ވަޑައިގެން، އެބޭކަލުގެ ދެކަކޫ، އިތުރު އެބޭކަލުގެ ދެކަކޫގައި ބާއްވައިގެން އިށީނދެވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި އެބޭކަލެއްގެ ދެ އަތްޕުޅު، އެބޭކަލެއްގެ ދެ ފައިބޮށްކޮޅުގެ މަތީގައި ބާއްވަވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ.

"އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! އިސްލާމްކަމަކީ ކޮބައިކަން، ތިމަންނާއަށް ނިކަން ވިދާޅުވެދެއްވާ ބައްލަވާށެވެ!" ﷲ ގެ ރަސޫލާ، (ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ)، ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. "އިސްލާމްކަމަކީ، ﷲ ފިޔަވައި ޙައްޤުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާކަމާއި މުޙައްމަދުގެފާނީ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމަށް ހެކިވުމެވެ. އަދި ހެޔޮ ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމެވެ. އަދި ހެޔޮ ޒަކާތްދިނުމެވެ. އަދި ހެޔޮ ރަމަޟާންމަހު ރޯޒާހިފުމެވެ. އަދި ހެޔޮއަށް ޙައްޖުވުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެނަމަ، ކަޢުބަތު ﷲ ގެ ޙައްޖުވެރިވުމެވެ." އެބޭކަލު ވިދާޅުވިއެވެ. "ކަލޭގެފާނު ތެދުފުޅުވިދާޅުވީ ތިޔަ ބަސްފުޅެވެ."

(51) [رَوَاهُ مُسْلِمٌ]

އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. "އަބޫބަކުރުގެ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އެވެ. އޭ، އަބޫބަކުރު، އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible] [illegible]، އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible] [illegible] [illegible] ވިދާޅުވީއެވެ."

އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ. "އީމާންކަމީ [illegible]، [illegible] [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ!" އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible] އެވެ. "އޭ، މިބާ، ﷲ [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]." އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވި އެވެ. "[illegible] [illegible] [illegible]." އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވި އެވެ. "[illegible] [illegible]، [illegible]، [illegible] [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ!" އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible] އެވެ. "އޭ، އޭ މިބާ ﷲ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]." އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވި އެވެ. "[illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ!" އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible]. "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]."

އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ. "[illegible] [illegible]، [illegible]، [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ!" އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible]. "އޭ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]، [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]."

އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "[illegible] އަބޫބަކުރު [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އިބުނު އަބޫބަކުރުގެ [illegible]. "[illegible] އޭ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟"" [illegible] [illegible].

"އެއީ ކޮން ބޭކަލެއްކަން ތޮޑަން ދެނެވަޑައިގަންނަވާނީ ﷲ އެވެ. އަދި ބޮޑަށް ދެނެވަޑައިގަންނަވަނީ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއެވެ." އިމުރު އެކަލޭގެފާނު ބަދީފްކުރުއްވިއެވެ. "އެއީ، ޖިބްރީލުގެފާނެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެ ވަޑައިގެންނެވީ، ތިޔަ ބޭކަލުންނަށް، ތިޔަ ބޭކަލުންގެ ދީން އުނގަންނަވައި ދެއްވުމަށްޓަކައެވެ." (ރިވާކުރެއްވީ މުސްލިމް)

ތިންވަނަ އަސްލު

ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ޞައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމަ މަޢުރިފަތް ދެނެގަތުން

އެކަލޭގެފާނަކީ ހާޝިމުގެ ދަރި އަބްދުލް މުއްޠަލިބުގެ ދަރި އަބްދުﷲ ގެ ދަރި މުޙައްމަދެވެ. އަދި ހާޝިމު އަކީ ޤުރައިޝްވަންށައިގެ މީހެކެވެ. އަދި ޤުރައިޝްވަންށައަކީ އަރަބިންގެ ތެރެއިންވާ ބައެކެވެ. އަދި އަރަބިންނަކީ އިބްރާހީމު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ ދަރިކަލުން އިސްމާޢީލު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ ދަރިސްވަސްކޮޅުގެ ތެރެއިންވާ ބައެކެވެ. (އިބްރާހީމުގެފާނާއި އަހަރެމެންގެ މާތް ނަބިއްޔާއަށް ސަލަވާތާއި ސަލާމްލިބިވާށި.) އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅަކީ ފަސްދޮޅަސް ތިން އަހަރެވެ. އޭގެތެރެއިން ސާޅީސް އަހަރަކީ ނަބީކަމުގެ ކުރިއެވެ. އަދި ތޭވީސް އަހަރު ނަބީކަމާއި ރަސޫލުކަމުގައި ދިރިހުރިއްނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ނަބިކަލަކަށް ވެވަޑައިގެންނެވީ ﴿اقْرَأْ﴾(52) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ކިޔަވާ ވިދާޅުވާށެވެ." މިބަސްފުޅާ އެކުގައެވެ. އަދި ރަސޫލުކަމާއިގެން ފޮނުއްވުނީ ﴿الْمُدَّثِّرُ﴾(53) މާނައީ: "އޭ ފޭރާންތަކުން ނިވާވެގެންވާ ކަލޭގެފާނެވެ." މިބަސްފުޅުންނެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ރަށަކީ މައްކާއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މަދީނާ އަށް ހިޖުރަކުރެއްވިއެވެ.

މާތް ﷲ އެކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވީ ޝިރުކުކުރުމުން އިންޒާރުކުރެއްވުމަށާއި އިލާހުގެ އެއްކައުވަންތަކުރުމަށް ގޮވާލެއްވުމަށްޓަކައެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ ﷲ ގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ① قُمْ فَأَنذِرْ ② وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ③ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ④ وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ⑤ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ⑥ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ⑦ ﴾(54) މާނައީ: "އޭ ފޭރާނބަށް (ގައިކޮޅުގައި) އޮރޮއްވައިގެން އޮންނަވި ކަލޭގެފާނެވެ.[1] ކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން އިންޒާރުކުރައްވާށެވެ.[2] އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ރައްބު ބޮޑުކަން ހާމަކުރައްވާށެވެ.[3] އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ފޭރާން ޠާހިރުކުރައްވާށެވެ.[4] އަދި

(52) [العلق: ١]

(53) [المدثر: ١]

(54) [المدثر: ١ – ٧]

ބުދުތަކާ ދުރުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.[5] އަދި ބަދަލުގައި އެއްޗެއް ހޯދުމަށް އެދިވަޑައިގެން (ދިނުމަށް) އެއްޗެއް ނުދެއްވާށެވެ.[6] އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ރައްބަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނު ކެތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ[7]"

(قُمْ فَأَنذِرْ) "ކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން އިންޒާރުކުރައްވާށެވެ" އޭގެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ޝިރުކުން (ދުރުހެލިވުމަށް ޗިސްބަކުންނަން) އިންޒާރުކުރުއްވުމެވެ. އަދި އެއްކައުވަންތަކަމަށް ގޮވާލުމެވެ.

(وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ) "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ރައްބު ބޮޑުކަން ހާމަކުރައްވާށެވެ" ގެ މާނައަކީ އެއްކައުވަންތަކުރުމުން އިލާހުގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން ހާމަކުރުމެވެ.

(وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ) "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ފޭރާން ޠާހިރުކުރައްވާށެވެ." ގެ މާނައަކީ ކަލޭގެފާނުގެ ޢަމަލުތައް ޝިރުކުން ޠާހިރުކުރުމެވެ.

(وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) "އަދި ބުދުތަކާ ދުރުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ" الرُّجْزُ އަކީ ބުދުތަކެވެ. އެތަކެތި ހަޖުރުކުރުމަކީ އެތަކެތި ދޫކޮށްލުމެވެ. އަދި އެތަކެތްޗާއި އެތަކެތީގެ އަހުލުވެރިން (ބުދަށް އަޅުކަންކުރާ މީހުން)ގެ ކިބައިން ބަރީއަވުމެވެ.

މިގޮތުގެ މައްޗަށް ތައުހީދަށް ގޮވާލެއްވުމުގައި ދިހައަހަރު ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. ދިހަ އަހަރަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު އުޑަށް މިޢުރާޖަށް ވަޑައިގެންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ފަސްނަމާދު ފަރުޟުކުރެއްވުނެވެ. މައްކާގައި ތިންއަހަރު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުން މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވުނެވެ. ހިޖުރަކުރުމަކީ ޝިރުކުގެ ރަށް ދޫކޮށް އިސްލާމުގެ ރަށަކަށް ބަދަލުވުމެވެ.

ޝިރުކުގެ ރަށުން އިސްލާމުގެ ރަށަށް ހިޖުރަކުރުމަކީ މިއުންމަތުގެ މައްޗަށް ފަރުޟު ވާޖިބު ކަމެކެވެ. އަދި އެއީ ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވާންދެން ދެމިހުންނަންވާ ކަމެކެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا

فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ ﴾[55] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެއުރެންގެ ނަފުސްތަކަށް އަނިޔާވެރިވެގެން ތިބޭ ހާލުގައި، މަލާއިކަތުން، އެއުރެންގެ ގަބުޟުކުރައްވާ މީހުންނަށް ވިދާޅުވާނެތެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އުޅުނީ ކޮންހާލެއްގައި ހެއްޔެވެ. އެއުރެން ދަންނަވާނެތެވެ. ތިމަންމެންނީ، ބިމުގައި ނިކަމެތިކަން ލިބިގެންވި ބަޔަކު ކަމުގައެވެ. އެބޭކަލުން ވިދާޅުވާނެތެވެ. ތިޔަބައިމީހުން، އެ ބިމުގައި ހިޖުރަކުރުމަށް اللهގެ ބިން ފުޅާވެގެން ނުވާނެހެއްޔެވެ. ފަހެ (ހިޖުރަނުކުރި މީހުން) އެއުރެން ވާނީ ތަނަކީ ނަރަކައެވެ. އަދި، ނުބައިވެގެންވާ ނިމެންދާތަނެކެވެ.[97] (ތަދުބީރު ކުރާނެ) ގޮތެއްގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންނުވާ، އަދި (ހިޖުރައަށް) ދާނެމަގެއް ފެނިގެންނުވާ ނިކަމެތި ފިރިހެނުންނާއި، އަންހެނުންނާއި، ކުޑަކުދިން މަސްތޫރުވެއެވެ.[98] އެއުރެންގެ ކިބައިން الله އަފޫކުރައްވުން ގާތްވެގެންވެއެވެ. ގިނަގިނައިން އަފޫކުރައްވާ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ކަލާނގެކަމުގައި الله ވޮޑިގެންވެއެވެ.[99]"

އަދި الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿ يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ أَرْضِى وَٰسِعَةٌ فَإِيَّـٰىَ فَٱعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ ﴾[56] މާނައީ: "އޭ އީމާންވެގެންވި ތިމަންއިލާހުގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންއިލާހުގެ ބިން ފުޅާވެގެންވެއެވެ. ފަހެ، ހަމައެކަނި ތިމަންއިލާހަށް ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަން ކުރާށެވެ."

ބަޣަވީ ރަޙިމަހުالله ވިދާޅުވެއެވެ. "މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވުނު ސަބަބަކީ މައްކާގައި ހިޖުރަނުކޮށް ތިއްބެވި މުސްލިމުންނާ ގުޅިގެންނެވެ. الله ތަޢާލާ މުއުމިނުންނަށް އީމާންކަމުގެ ނަމުން ނިދާއިއްލަވާފައިވެއެވެ.

(55) [النساء: ٩٧ – ٩٩]

(56) [العنكبوت: ٥٦].

ހިޖުރަކުރުމަށް ސުންނަތުވެސް ވާޖިބުވެފައިވާ ދަލީލަކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމްގެ މިބަސްފުޅެވެ. ((لاَ تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا))[57] މާނައީ: "ތައުބާގެ ދޮރު ބަންދުވެއްޖައުމަކުން ދާންދެން ހިޖުރަކުރުން ބަންދުނުވާނެއެވެ. އަދި ހުޅަނގުން އިރު އަރައިފުމަކުން ދާންދެން ތައުބާ ބަންދުނުވާނެއެވެ."

ދެންފަހެ، މަދީނާގައި ހަމަޖެހިވަޑައިގެންނެވުމުން ހިނދު އިސްލާމްދީނުގެ ބާކީހުރި އަޙުކާމްތައް އަދާކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. މިސާލަކަށް: ޒަކާތާއި ރޯދައާއި ޙައްޖާއި ބަންގާއި ޖިހާދާއި ހެޔޮކަމަށް އަމުރުކުރުމާއި މުންކަރުތަކުން ނަހީކުރުން ފަދަ އެހެންވެސް އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ކަންތައްތަކެވެ. މިކަމުގައި ދިހަ އަހަރު ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުގައި އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވިއެވެ. ﷲ އެކަލޭގެފާނަށް ޞަލަވާތާއި ސަލާމްލައްވާށިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދީން ދެމި އޮތެވެ.

އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދީނަކީ މިއީއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އުންމަތަށް މަގުދައްކަވާފައިނުވާ އެއްވެސް ހެޔޮކަމެއް ނުވެއެވެ. އަދި އިންޒާރު ނުކުރައްވާ އެއްވެސް ނުބައިކަމެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މަގުދައްކަވާފައިވާ ހެޔޮ ތައުޙީދެވެ. އަދި ﷲ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ އަދި ރުއްސަވާވޮޑިގެންވާ ހުރިހާކަމެކެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އިންޒާރު ކުރައްވާފައިވާ ނުބައިކަމަކީ ޝިރުކު ކުރުމާއި ﷲ ނުރުހިވޮޑިގެންވާ އަދި އިންޒާރުކުރައްވާފައިވާ ހުރިހާ ކަމެކެވެ.

ﷲ ތަޢާލާ އެކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވީ އެންމެހާ މީސްތަކުންގެ ގާތަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވުން އެންމެހާ ޖިންނީންނާއި އިންސީންނަށް ވާޖިބުކުރެއްވިއެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ ﷲ ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿ قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴾[58]

[57] [رواه أبو داود (2479) وصححه الألباني في إرواء الغليل(1208)]

[58] [الأعراف: ١٥٨]

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެތެވެ. އޭ އެންމެހާ މީސްތަކުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނީ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންގެ ގާތަށް الله ފޮނުއްވި ރަސޫލާއެވެ."

އަދި އެކަލޭގެފާނު ތަބްލީޣުކުރައްވައި ދީން ފުރިހަމަކުރައްވައިގެންނެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا﴾[59] މާނައީ: "އަދި މިއަދު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީންކަމުގައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވީމެވެ."

އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވިކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅެވެ. ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾﴾[60] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނީ އަވަހާރަވާނޭ ބޭކަލެކެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނީވެސް މަރުވާނޭ ބައެކެވެ.[30] ދެން އެއަށްފަހު ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު ތިޔަބައިމީހުންގެ ރައްބުގެ ހަޟްރަތުގައި ތިޔަބައިމީހުން ދެބަސްވެ ޝަރީޢަތްކުރާނެއެވެ.[31]"

އަދި މީސްތަކުން މަރުވުމަށްފަހު އަލުން ދިރުއްވާނެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿مِنْهَا خَلَقْنَٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾﴾[61] މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވީ އޭގެތެރެއިންނެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަނބުރާ ތިޔަބައިމީހުން

(59) [المائدة: ٣]

(60) [الزمر ٣٠ – ٣١]

(61) [طه: ٥٥]

އިއާދަކުރައްވާނެވެ. ދެން އަލުން ދުވަސްވަރަކަށް އެބިމުން ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުން ނެރުއްވާނެވެ."

އަދި الله ތައާލާގެ މިބަސްފުޅުވެސް ދަލީލެވެ. ﴿وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ نَبَاتٗا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمۡ فِيهَا وَيُخۡرِجُكُمۡ إِخۡرَاجٗا ﴿١٨﴾﴾(62) މާނައީ: "އަދި الله، ތިޔަބައިމީހުން ބިމުން ދުފައްދަވައި އެބަނުން ނެރުއްވިއެވެ.[17] ދެން އެއިލާހު ތިޔަބައިމީހުން އެ ބިމަށް އިއާދަކުރައްވާނެވެ. އަދި އެއިލާހު ތިޔަބައިމީހުން (އެ ބިމުން) ނެރުއްވާނެވެ.[18]"

އަދި އަލުން ދިރުއްވުމަށްފަހު އެބައިމީހުންގެ ހިސާބު ބައްލަވާ ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާ ދެއްވާނެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތައާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿لِيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ وَيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ بِٱلۡحُسۡنَى ﴿٣١﴾﴾(63) މާނައީ: "އެއީ ނުބައި އަމަލުކުރި މީހުންނަށް އެބައިމީހުން ކުރި ނުބައި އަމަލުތަކުގެ ޖަޒާދެއްވުމަށެވެ. އަދި ހެޔޮ އަމަލުކުރިމީހުންނަށް ހެޔޮ ޖަޒާ ދެއްވުމަށެވެ."

އަލުން ދިރުއްވުން އިންކާރުކުރާ މީހާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތައާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴿٧﴾﴾(64) މާނައީ: "ކާފިރުވީ މީސްތަކުން ހީކޮށްފިއެވެ. އެމީހުން މަރުވުމަށްފަހު އަލުން ދިރުވިގެން މަޙްޝަރަށް ނުފޮނުވޭނެއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އެއްގޮތަކަށްވެސް އެހެން ނުވާނެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ރައްބު ގަސަމު ބުނަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޔަޤީނުންވެސް ތިޔަބައިމީހުން މަރުވުމަށްފަހު މަޙްޝަރަށް ފޮނުއްވާނެއެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔޭގައި ކޮށްފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ޚަބަރު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެއީ الله އަށް ދާދި ފަސޭހަ ކަމެކެވެ."

(62) [نوح: ١٧ – ١٨]

(63) [النجم: ٣١]

(64) [التغابن: ٧]

الله ތަޢާލާ އަންބިޔާ ރަސޫލުބޭކަލުން ފޮނުއްވީ އުފާވެރި ޚަބަރާއި ބިރުވެރި ޚަބަރު ދެއްވާ ބޭކަލުންގެ ކަމުގައެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ ﴿١٦٥﴾﴾ (65) މާނައީ: "ތިމަންއިލާހު އެރަސޫލުބޭކަލުން ފޮނުއްވީ އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދެއްވާ އަދި ބިރުގަންނަވާ ބޭކަލުންގެ ގޮތުންނެވެ. އެއީ ރަސޫލުން ފޮނުއްވުމަށްފަހު الله ތަޢާލާގެ މައްޗަށް މީސްތަކުން ދައްކާނެ އެއްވެސް ހުއްޖަތެއް ނެތުމަށްޓަކައެވެ."

އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ފުރަތަމަ ބޭކަލަކީ ނޫޙު އަލައިހިއްސަލާމެވެ. އަދި އެންމެ ފަހު ބޭކަލަކީ މުޙައްމަދު ޞައްލަالله އަލައިހިވަސައްލަމެވެ. އަދި އެއީ ނަބިއްޔުން ޚަތިމު ކުރެއްވި ކަލޭގެފާނެވެ. ރަސޫލުން ކުރި އެންމެ ފުރަތަމަ ރަސޫލަކީ ނޫޙުގެފާނުކަމުގެ ދަލީލަކީ الله ގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ ﴿١٦٣﴾﴾ (66) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންއިލާހު ކަލޭގެފާނަށް ވަޙީ ބާވައިލެއްވީ ނޫޙު އަލައިހިއްސަލާމަށާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހުގެ ނަބީބޭކަލުންނަށްވެސް ވަޙީ ބާވައިލެއްވިފަދައިންނެވެ."

އަދި ނޫޙު އަލައިހިއްސަލާމުގެ ފެށިގެން މުޙައްމަދު ޞައްލަالله އަލައިހިވަސައްލަމާ ހަމައަށް ކޮންމެ އުންމަތަކަށްވެސް الله ތަޢާލާ ރަސޫލަކު ފޮނުއްވިއެވެ. އެބޭކަލުން އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެއްވީ ހަމައެކަނި الله އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށެވެ. އަދި ޠާޣޫތަށް އަޅުކަންކުރުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ﴾ (67) މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ އުއްމަތަކަށް

(65) [النساء: ١٦٥]

(66) [النساء: ١٦٣]

(67) [النحل: ٣٦]

ތިމަންއިލާހު ޝަރީޢަތްބަޔަކާ ފުށުއަރާފައިވާތީވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް އަޅުކަންކުރުމާއި އަދި ޠާޢަތް ދުރުކުރުމުގައި އެންގެވުމެވެ."

ތާޣޫތަށް ކާފިރުވުމާއި މާތް الله އަށް އީމާންވުން، الله ތަޢާލާ ހުރިހާ އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރައްވައިފިއެވެ.

އިބްނުލް ޤައްޔިމް ރަޙިމަހުالله ވިދާޅުވިއެވެ. "ތާޣޫތަކީ މާތްކަލާނގެ އަޅުކަންކުރެވޭ ފަރާތް ނުވަތަ ތަބާވެވޭ ފަރާތް ނުވަތަ ކިޔަމަންތެރިވެވޭ ފަރާތުގެ ވާދަވެރިކަމަށް އަޅާ ޙައްދުފަހަނައަޅާ ދިޔުމެއް ދުރުވެރިކަމަކީ ފަރާތެކެވެ.

އަދި ޠާޣޫތުން ބައިވަރެވެ. އޭގެ ބޮޑެތިންނަކީ ފަސްކަލެވެ. އެއީ الله ލަޢުނަތް ލައްވާފައިވާ އިބްލީސާއި، ތިމާއަށް އަޅުކަންކުރުމަށް އެކަމަށް ރުހިގެން ހުންނަމީހާއި، ތިމާގެ ނަފްސަށް އަޅުކަން ކުރުމަށް މީސްތަކުންނަށް ގޮވާމީހާއި، ޣައިބުގެ ޢިލްމުގެ ތެރެއިން މިންވަރެއް ދަންނަކަމުގެ ދަޢުވާ ކުރާމީހާއި، الله ބާވައިލެއްވި ގޮތް ނޫން ގޮތަކަށް ޙުކުމްކުރާމީހާއެވެ. ދަލީލަކީ الله ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ. ﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٢٥٦ ﴾[68] މާނައީ: "ދީނަށް ވެއްދުމުގައި މަޖުބޫރުކުރުމެއް ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ރަނގަޅު ބައްޔާ ގޯސްމަގާއި ބަޔާނުން ބާޠިލުގެ މިވަނީ ރަނގަޅުގޮތް ވަކިވެ އެނގިއްޖެއެވެ. އަދި ޠާޣޫތަށް ކާފިރުވެ الله އަށް އީމާންވެއްޖެމީހާ ދަމިންހިފައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ އަތުލައިގަތީ ފަޅައިގެން ނުދާނޭ ވަރުގަދަ އަތްލައިގަންނަތަނެއްގައެވެ. (މަގުސަދަކީ ބަސްކޮޅު ތެދުކުރުމެވެ. އެއީ ޝަހާދަތުގެ ކަލިމައެވެ.) އަދި الله އީ އައްސަމީޢުވެވޮޑިގެންވާ ދަންނަވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ."

[68] [البقرة: ٢٥٦]

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ގެ މާނައަކީ މިއީއެވެ. އަދި ޙަދީޘްގައި ވާރިދުވެފައި ވެއެވެ. ((رَأْسُ الأَمْرِ الإِسْلامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ))[69] މާނައީ: "ދީނުގެ އެންމެ މުހިއްމު ބައަކީ އިސްލާމެވެ. (އެބަހީ ޝަހާދަތުގެ ދެކަލިމައެވެ.) އޭގެ ތަނބަކީ ނަމާދެވެ. އަދި އޭގެ އެންމެ އުސްކުރިބޮއްޗަކީ اللهގެ މަގުގައި ޖިހާދު ކުރުމެވެ."

وَاللهُ أَعْلَمُ وَصَلىَّ اللهُ وَسَّلَمَ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْنَ .

(ނިމުނީ)

[69] [رواه الترمذي (2616) وحسنه الألباني في إرواء الغليل 138/2]

އާޔަތްތަކުގެ ފިހުރިސްތު

ހަދީޘްތަކުގެ ފިހުރިސްތު

މަރުޖިޢުތައް

1 – القرآن الكريم

2 – صحيح مسلم – أبو الحسين مسلم بن الحجّاج بن مسلم القشيري، النّيسابوري

3 – سنن أبي داود – أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير السجستاني

4 – سنن الترمذي – أبو عيسى محمد بن عيسى بن سَوْرَةَ بن موسى التِّرْمِذِى

5 – تحفة الأحوذي شرح جامع الترمذي - محمد عبد الرحمن بن عبد الرحيم المباركفوري رحمه الله

6 – الفوائد العلمية من الدروس البازية –سماحة الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله بن باز رحمه الله

7 – مشكاة المصابيح – محمد بن عبد الله الخطيب العمري، أبو عبد الله، ولي الدين، التبريزي رحمه الله (المتوفى: 741هـ) المحقق: محمد ناصر الدين الألباني رحمه الله

8 – صحيح سنن الترمذي – محمد ناصر الدين الألباني رحمه الله (المتوفى : 1420هـ)

9 – إرواء الغليل في تخريج أحاديث منار السبيل – محمد ناصر الدين الألباني رحمه الله (المتوفى : 1420هـ)

ފިހުރިސްތު